

1918-ci ilin yayın-
da Azərbay-
can çevrəsində carəyan
edan istər daxili, istərsə
də bəyənləkələq vəziyyət
Bakının tezliklə azad edil-
məsinin zəruri edirdi. Birincisi
Cahan cəngidən sonra
Azərbaycan, xüsusiş də
Bakı, Türkiyə, Almaniya,
İngiltərə və Rusiya arasın-
da mübarizənin əsas hə-
dəfina çevrilmişdi.

ma türk eserlerine baxırdı. Paşa
məni yanına çağırıb: - Şu kardan
sor, türkçə biliyormu?

Mən dərhal arvada yaxınlaşıb xəber aldım: - Siz bizim dili bilirsiniz? Arvad göz yaşlarını saxlaya bilmədi. Handan-hana dili açıldı.

- Men da türkəm a bala. Qazanın içinde qaynayan menim balalarını etirdim. Örüm, üç usağımı öldürdüler, menə toxunmadılar. Qazanın altını yandırmağa mənə mecbur etdilər. Sonra dedir ki, balalarının etini türkləre paylayandan sonra sənət harda lapsadı öldürüceyik. Onlarından başçısi daşnak Hamazaspdır.

mæk idj.

Avgustun 7'de İstanbul'daki Azıbaycan nümayende heyetinin başçısı Memmed Əmin Rəsulzadənin alınan məktubda Qafqaz İslam ordusu ile birlikə Bakının azad olunmasını sürtənləşirməsi məsələsindən bəhs olundur. "Həsin yolla, neyin bahasına olursa-olsun Bakı tezliklə tutulmalıdır. Əqs teqdirde bəzək vərmiş fakt qarşısında çatın durum qalarıq. Bakıya doğru hərəkat vahid Azıbaycan ve İslam ordusuna tərafından çıra olunmalıdır. Ayrı cür olarsa çatılıklar varanı bilər.

Siz türk ordusu ile birleşib Bakını

KÖRPÜDƏ QAYNAR QAZAN

Mürsel İRƏVANLI,
Yazıcı-publisist,
*M.Qorki adına Beynəlxalq
mükafat laureatı*

May ayında Azərbaycanın İstiqlalçıları olan olunduğundan sonra Bakı Soveti ve onun icraçıya organı olan Bak Xalq Komissarları Soveti neinkin mülki hökuməti tamadı, hamçinin mümkin sayıdı bütün vasitelerla ona qarşı mübanəzə elan etdi. Bakı Sovetinin özünü heç bir çəhadət Azərbaycanın mühtiləcə başlaşğırmıştı, Azərbaycanın türkəhlisinin öz müddədərini təyin etmək hüququnun inkar edilmişdi, hətta "Bakinski raboci" qəzətində bu mellitlin lağır qoyulmasında, Bakı və etraf bölgələrdə 1918-ci ilin dördüncü müsləman alhayı diyan tutulması, kommunə orduşunun esasen ermənilərdən təşkil edilməsi halı. Transqafqaz Seyiminin müsləman deputatlarının ciddi narahatlılığı sabab olmuşdu. İster Bakı Sovetinin və hamçinin silahlı erməni milisi korpuslarının törediyili ciyavetləndən müdafiə olunmaq üçün Azərbaycan türkənlərinin Türkiyəyə məylini və rəğbiyeli gücləndirmişdi.

Hale Gündəcə iken milli hökumətinin öncəliyi addımlarından biri 1918-ci ilin ortalarında Azerbaycanda bolşevizm adı altında töredilmiş cinayətlər təhqiq eden Fövqəladə İstintaq Komissiyasının yaradılması oldu. Avgustın 31-de Komissiya təsis edildi və qisa vaxtda Bakı ve başqa quberniyalarda töredilən erməni vəhşilikləri barədə çoxsaylı material toplandı.

Yenice yaranmış Azərbaycan höküməti həle Gəncəyə köçməzden əvvəl Bakı XKS "vətəndəş mührə-bəsini" yenidən qızışdırıb. Gəncə üzərində yürüşa hazırlaşdırıb. 1916-1917-ci illərdə Bakı Kommunasının ordu ve donanma işləri üzrə komisarı N.Q.Norqanyan Gəncə üzərində yüksək təltifatla emtəyə etmişdir. Burada esas meşqəd türk hərbilərini toplanaq qədər Azərbaycanlı istiqamətlilərini qəzəb etməyə etmişdir. Gəncəni daşıtmış id. Kommununun bəsi təcavüzkar sırasında mayın ayının ortalarında Leninden alınan teleqram da az rol oynamamışdır. V.I.Lenin kommununa rəhbəri S.Şaumyanı yazmışdır: "Sizim möhkəm və qəfi siyasetiniz"

meftunuq. Bacarıb hemin siyaseti, indiki çox çetin veziyetin şeksiz tələb etdiyi çox ehtiyatlı bir diplomatiya ilə birləşdirin, - onda biz qalib gələrik. Çətinliklər hədsizdir. Hələlik bizi

Bu sözleri deyəndən sonra qadın özünü çaya tutladı ve başı qaya parçasına dəyərək öldürdü. Axar su onun casadını barasa apardı.

her terefi dıqqete yoxladıqdan sonra bir neçə nəfər qazana yaxınlaşıb qapğıqları sardılar. Dehşəti mənzərə hamını sarıldı. Həqiqəten de qazanda qaynayan insan azalarının parçaları idi. İntihar edən qadın düz düşmişdi. Bu gördüklerimizi heç vaxt sevdi bilərdik."

Samaxı arazisini erməni dəşnək ordusunun tezqiyələrindən xilas etdi-
den sonra Türk İslam Ordusu Bile-
ceri stansiyasına yaxınlaşdı ve bur-
nañ azad etdi. Lakin Don kazakla-
rinin komandanı Biceraxyan deşte-
ri İsləm ordusuna hücum etməsində,
kazaklar meğlub oldu. Vəziyyət
stabilleşdi. Ona görə ki, eله həmin
gün, yeni avqustun 2-de Qərb ilə
şəhər cəbhəsi birləşmişdi.

Şehri günü, avqustun 3-de
Şərqi cəbhəsində Osmanlı ordusunun komandanı Müsrəl Paşanın Ba-
kida olmuş ermeni Milli Şurasının sed-
rina göndərdiyi məktub tarixi baxım-
dan çox əhəmiyyətlidir.

Mektebu armeni tarefine Cefer Qamberoglu ile üç nefer esger apardilar. Sonedde eğit edildiler ki: "Bakı uğrunda Qafqaz İslam ordusu herbi emeliyatlar aparır. Öger siz şəhəri dönyüsüz verseniz, onda dinlənən və milli mənşubiyatlından asılı olmayaraq bütün vətəndaşların hüquqları temin edilecekdir. Öger ermənilər istəsələr onların Banidən Rusiya təcəllüdənən mençəsi et-

Rusya topraqlarına maneqəz getməliyi təskil edəcəkdir. Lakin müqavimət göstərsəniz onsuq da şəhər alınacaq və bu halda təkəlül qanınlı və deyən ziyanın məsuliyəti sizin üzünə düşür. Öger siz şəhəri verməye hazırlısanız bizim nümayəndə vəstəsile cabab gəndərin". Lakin erməni Milli Şurası məktubu müzakirə etməsədə, Mürşəl Paşaçı cavab verdiyəldi. Bu, artıq qəhrəman alımlı vəllərlən davam etdirilməsi de-

tutmalısınız ki, düşmenler faktı karşısında qala bilsin. Onda hadiseler başqa memraya yönellecek. Bolşevikler hedefləri bilerlər ki, onlar vurşacaqlar, mənə elə gəlir ki, onlar vuruşmayacaqlar".

1918-ci il sentyabrın 6-da yeni hakimiyete gelmiş VI Mehmedin İstanbulda olan Azerbaycan nümayandalarını qəbul etməsi Azerbayca-

yendən qəbul etməsi Azərbaycanın beynəlxalq vəziyyətinə müsbət təsir göstərdi. Həmin gün Qılıncısmasının merasimi ilə bağlı İstanbulda olan bir sıra nümayəndəlikləri qəbul edildiler. Sultanın şəxsi təşəbbüsü ilə ilk olaraq Azərbaycan elçiləri qə-